

ХАЛЪМГ УНН

Советск Союзин Коммунистическ партин Халъмг таньгчын болн Элст балгсна комитетсин, нүч-ийлсчнрин депутатнрин таньгчын болн балгсна Советсин газет.

(КПСС-н ЦК-н дуудврас)

№ 213 (3197)

1958 дж. октябрин 23

Уннь 20 деншг

Хөбнд көг тавлгьиг болзгтнь төгсөхмн

Хөвн мал өсклгнэ төрмүд диилвртэггяр хагьллгын—хөбнд үзмджтэ саянр искусствени көг тавлгьнлэ залгьлдата болдг. Мана республикин кесг колхозмуд болн совхозмуд увлэр хөбнэ төл авхин төлө август-сентябрь сарин бийдн хөбнд искусствени көг тавчкля. Эн өдрмүдт болхла, эрт хаврар төл авлгьнд хөбнэ көг олар тавгддж йовна.

Эртэр төл авлгьна саян, республикин түрүн нуурин эдла-ахусин дамшлтас ил үзгддженэ. Улгүрнэ, Яшкульск района „Кировский“ совхозд эртэр гарсн хургьд болгьнас 2-3 килограмм ноосн авгдв. Эртэр гарсн хургьд зунн гангьин өвсн шарлсн цагт өсдж бооджад, үвлзгьнд таргьн-цадхлнгар орджана.

Болв зэрм колхозмудин болн совхозмудин гардачнр мал өсклгнэ түрүн нуурин эн дамшлтинг ола бийнэ төртөн авлго, хөбнд көг тавлгьиг уданар кедж йовна. Хөбнд эртэр көг тавлгьнэ зура республикар зугл 24,7 процент күүсн баянэ.

Целинн болн Яшкульск райодар хөбнд эртэр искусствени көг тавлгьн нег үлү муугьар кегддж йовна. Одахн КПСС-н таньгчын комитетин бюро хөбнд эртэр искусствени көг тавлгьнэ йовуд халагьад, эн кергиг төртөн авлго муугьар гардсн Целинн района зэрм гардачнрин туст бүрдэмджин ашлвр кегьад, Яшкульск района гардачнриг засгла харгьулла.

Хөбнд искусствени көг тавлгьиг бүрдэлгьнд колхозмудин болн совхозмудин зооветспециалистнр эврәнн нилчэн багьар үзүлнэ. Энүнэ ашд, хөбнд искусствени көг тавлгьнэ көдлмш кегдсн тоота болхас биш, йосндан болхла юмн эс кегдсн йовлмуд баянэ. Искусствени көгд орх хөд болн хуцмуд зоотехническ заавр-зокалар йилгьгдлш. Кесг эдла-ахусар искусствени көг тавлгьнд баях дуту-дундс уурулгдлш.

ГОРОВОВИКОВД, цугин ах депутатд

Алтар гилвксн чеедженэ
Ардак хаалгьичн герлтйнэ,
Цагьан буурл уснчнэ
Цагин холиг үзүлнэ...

Сал шидрх көддгьдэр
Салькн чикнд уульна,
Күүнй малин ард
Көвүн гейүрдж дуулна.

Дууэр көвүн Ааку
Дууэбан дахдэ сергнй,
Девэур хальсн шовуншнэ
Дууэгд нисхйр седнэ...

Салдс улсин эрдт
Саак Ааку йовна,
Седкл селвгйи келдэ
Семн хаджуонь үзгнэ...

Республикин кесг колхозмудар болн совхозмудар искусствени көг тавлгьнэ гермуд яслгьн, кергтэ зер-зев, химикат белдлгьн кегдэд уга. Зэрм эдла-ахусар тохмта хуцмуд сян асрлгьнд ода бийнэ тавгдэд уга, тегэд эн учрар хуцмуд кондицин чинр уга баянэ.

Приютненск. Целинн болн талдан чигн райодин зэрм эдла-ахус экэсн хургьд салгьлгьиг оратулсна ашд, наяднр хөбдин чинанэ йир тату.

Искусствени көг тавлгьнэ пунктсар техник болдж медрл тату улс көдлнэ, хуцла харгьх хөд йилгьлгьнд, бүрднэгьү сян диг-дара токтахд сян онг тавгдлш.

Цуг эн дуту-дундс өбрхн цагин зуур уурулгдх зөвтэ. Партийн, советск болн селанэ эдла-ахун органс, хөбнд искусствени көг тавлгьнэ пунктин, көдлмшт сян онгьан тавлж,

эн эрки чинртэ көдлмшиг түргяр, сян чинртэггяр бүрдэдж куцалгьнд олиг агсх даалгьврта. Химикат, альк нег зер-зев цевр-цееряр бярлгьн, хуцмуд витаминтэ хот белдлгьн, терүг диг-дарагьар өглгьн, инструктор халагьдсн тоотиг цугтагьинэ бүрдэлгьн—цуг эн тоот искусствени көг тавлгьнд берк чинртэ болдг.

Тегэд, тохмта хуцмуд асрдж белдлгьнэ пунктсар, искусствени көг тавлгьнэ болн цевр-цер баядл бүрдэлгьнэ төрмүд эдла ахун гардачнрин, түрүн болдж эднэ ах зоотехникүдин гол онгт баях зөвтэ. Цуг көдлмшан, хөбнд искусствени көг тавлгьиг делгүдэн, ора гихдэн ноябрин 10-15-д төгсклг болдгар бүрдэх кергтэ.

Республикин эдла-аху болгьнар хөбнд искусствени көг тавлгьнэ зураг сян чинртэггяр куцадж, ирх джилд малин шим-шүүс гаргьлгьиг икдүүлгьнэ эв-аргь учралгьн—Халъмг АССР-н куч-көдлсчнрин, Алдр Октябрин 41 джилин өбнд болн КПСС-н XXI-ч хургт нералсн производствени белг болхмн.

Тууджин будтй холд
Туумртй дйн шатна,
Товин сумд, бомбс
Тенькйи уга лукшлдна...

Дууэр мьрн церг
Диилврин дуута йовна,
Балм улан тугнь
Баатрмуд деер делснэ...

Алтрдж гилвксн чеедженэ
Элдв хаалгьичн герлтйнэ,
Цагьан буурл уснчнэ
Цагин ууджмн үзүлнэ.

Олн ймтндйн бахмджта
Омчта буурл депутат,
Уралан гарч суутн,
Уданд мезд байтн!

ИНДЖИН Лидж.

Алдр Октябрин 41-ч өөн уктдж

Московск тосхачир Алдр Октябрин 41-ч өөниг диилвртэггяр тосхар социалистическ дөрлэ өргяр делгүрлш. Эн дөрлэнэ тосхачир көдлмшин куцавриг шулуудлж, уннй кимдрүлдж, техник саянр олэлджана. ЗУРГТ: герин деталс автомашинэс буулгьджана. Эн кран бийнэ панелиг ормднэ тавлж диглнэ.

Шин, өөдэн даалгьврумуд

Элст балгьсна „Буратинский“ совхоз агротехническ сян болзгт 4 миньгьн 800 гектар намрин тэрэ тэрлж, зурагьан 100 процент куцав. Эн совхозин гурвдгч ферм (заведующнэ ур Балданов) үзмджтэггяр 1200 гектар газрт намрин тэрэ тэрв.

Энүнд йилгьнэ сян көдлдж, трактористнр уурмуд Корнусов, Кекенгильджиев болн Марков өдрэ кемдэжгьн 120—150 процент куцаджэв. Совхозин дирекц болн көдлмшчнрин профсоюзин комитет элд кесг мөбрэ өгв.

Намрин тэрэ тэрлгьнд эн совхозин ах агроном ур Герасимов бурдямджтэ сян көдлмш кеджэнэ.

Зябь эрт хагьлхла тер газр намрин хур-чиг икар бийдэн шиньгэдж авч, хаврин тэрэнд ик сян зокалта болна, тегэд чигн эн совхоз 3 миньгьн 700 гектар зябь хагьлх болдж темдглв.

Алдр Октябрск социалистическ революцин 41-ч джилин өбниг үзмджтэ улгүрин көдлмшяр темдглхмн гидж эдн өбдэн даалгьвр авч, ноябрь сарин нег шин күртл зябь хагьллгьна зурагьан бүклднэ куцэх болв, увлд белдлгьнэ көдлмш болн хөбнд көг тавлгь цагтнь куцадж, 100 хон болгьнас багь гихдэн 115 хургь авхин төлэ зүткдж йовчхана. Хөбчнр Эрдниев болн Польшеев ирх джил зун хон болгьнас 125 хургь авч болдж даалгьвр авчав.

Б. БОЛДЫРЕВ.

Мана орн-нутгин олн келн-амтнэ иньглдж үүрллгьнэ шивэ, ни-төвкнүнэ болн социализмин түшг—Советск Социалистическ Респуббликин Союз мезд болтха!

Октябрин өөнд белдвр

Алдр Октябрин 41 джилин өбнд белдвр келгьнэ көдлмш Приозерн районд му бишяр бурдэгдженэ. Района центр—Сухота деер хойр джилин дунд 100 гар эзнэ болн коммунальн гермуд бяргдв. Олгэ цагт „Иньгллгьнн парк“ кегдлженэ, кинотеатр болн раймаг бярлгьнэ көдлмш эклв.

„Сухотинский“ совхозин 1-ч фермд 46 шин гер бяргдв. Эклсн школин гер бяргдэд, көвүд-күүкд цаглари сургьуля эклв. Бэрсн гермуднь цугьар дотлар цаялгьгдв. Олгэ цагт селанэ уульнцсан кегерүлдж оли-зүсн молд тэрлгьнд белдвр келжэцхэнэ. Бярргдсн шин гермуд болгьнд оли-зүсн зер-земшин хөрэд мод тэрх болдж гарцхав. Эн көдлмш куцалгьнд фермин залач ур С. Богаев унн седклэн өгч, көдлджэнэ.

Селадэн цеврлгьнэ көдлмшт „Ергенинский“ совхозин амтн хара биш көдлмш кецхав. Совхозин центр болн фермсяр баях амтс гермудэн цаялгьад, хаша-хаацан арчдж, белдврин көдлмш делгүрүлженэ.

„Сарпа“ совхозин центр хойр джилин эргцд амтн ба-

ах гермуд бяргдв.Энүнд айта гидг клуб, гостиниц, долан джилэ школ баянэ. Шидрхн почтин болн радиоузлин гермуд бяргддж дуусгдв. Олгэ цагт школ—интернат бяргдженэ. Ирх джилд энүнд 8-ч класс гаргьхн кергт эртэсн интернат болн энүнэ өлг-эднй белдлгьнэ көдлмш кегдлженэ. Зуг нег бурунь, мод тэрлгьнэ көдлмш ик татугьар кегдлженэ.

Болв зэрм совхозар төрсн газтан ирсн улс гермуд бярдж, шинилнь бүүрлх газран ода күртл меддж авч тохняд уга. Улгүрлхд, „Сухотинский“ совхозин 2-ч фермд кесг халъмг өрк-булмуд ирад, бийсдэн гер бярхяр, белн гермуд авч ирцхэсн баянэ. Амтн баях болн мал асрдж өсклх легд таста газр, зуг усн хятэр боллад, амтн гермуд бярлгьн хооран саагьад, эндр өдр күртл нег чигн гер бяргдэд уга.

2-ч фермиг усар теткдж, хярү төрскндэн ирсн өрк-булмудиг бийсдн гермуд бярдж, баяршлхд совхозин гардачнрин онг кергтэ.

БОЛННЭ Мердэ.

Түрүнд йовх малчнр

КПСС-н XXI-ч хургьг диилвртэ көдлмшяр темдглхмн гидж Приозерн района „Приозерный“ совхозин куч-көдлсчнр социалистическ дөрлэ өргяр делгүрлдж, түргяр тегин көдлмшан чилэдж, орн-нутгтан селанэ эдла-ахун эдлуш орулдж өглгьнэ болн мал үвлзүллгьнд белдлгьнэ үзмджтэггяр куцалгьнэ төлэ элн зүткдж йовна.

Тер дөрлэнэ ашд орн-нутгтан өгх торгьн ноосна болн өндгнэ джилэ зурагьан 100 процент куцадж, махна зурагьан бүклднэ куцалгьнэ үзмджтэ көдлмш кеджэцхэнэ.

Эн совхозд түрүн болдж, эн джил 8 миньгьн гектар газрин агьуд эрдни-шишэ тэрлэ, туунэсн 20 миньгьн тонн эрдни-шишэн силос дардж, 3 миньгьн гектар эрдни-шишэ тэргдсн газрас початкс цуглуллгь төгсэдэжэцхэнэ.

Эднлэ адм шунлтта көдлмш

„Ергенинский“ совхозин механизатормуд чигн кедж йовчхана. Эдн 2 миньгьн 300 гектар зябь хагьлдж, хаврин тэрэнд газр белдв, 4 миньгьн 415 гектар намрин тэрэ малин көк идгт гидж тэрчкв.

Эн района хөбчнр чигн ик диилвр бярдж йовчхана. Теднэ тоод Халъмг АССР-н Деел Советин депутат ах хөбч И. М. Васьякаев болн хөбчнр К. Х. Буваева, Х. Н. Кекеев, О—Г. Босхомджиев, нань чигн кесг хөбчнр куч-көдлснэ ик үзмджтэ. Эдн мал үвлзүллгьнэ көдлмшан тогсэдэжэцхэнэ.

Малан сян халадж хардж асрджах үкрчнр уурмуд Сарангов, Наминов, Батнасунов болн нань чигн кесг малчнрин бригадмуд орн-нутгтан өбдэн чинэнтэ малмуд өгч махна зурагьан куцалжэцхэнэ.

В. КАМЫШАНСКИЙ.

КПСС-н таньгчын комитетин инструктор.

Авсн даалгьврэн куцав

Западн района, 112-ч номертэ совхозин 2-ч номертэ отделенэд көдлджэх ур Б. Б. Лавгаева тэрсн эрдни-шишэгьасн ик ургьц авнав гидж халъмг куукд улсин хург деер даалгьвр авла.

Ода тер даалгьврэн куцав. Эрдни-шишэн гектар болгьнас 430 центнер көкар хаддж авб. Ур Б. Лавгаеван звенонд

көдлджэх күн болгьн 60 тонн эрдни-шишэн силос дарв.

Ур Б. Лавгаева эрдни-шишэн початкс цуглуулгьнэ көдлмшт өдрэ көдлмшин кемдэжгьн 120 процент куцанэ. Дакад ур Лавгаева хамдан көдлжэсн амтн дунд цаялгьврин көдлмш таслвр уга кенэ.

Г. ХАРИНОВ.

Комсомолин 40-ч джилнн бонд

Хальмгт түрүн комсомольск ячейкс бүрдлгн

...Революцин дольган мана хальмгин теэгт чигн күрв. Гражданск даяна күчр аамшгта джилмуд байсн. Хальмгин теэгт, тенд-эндн цагчуд даджрлган үзүлдж йовла.

Кбк тенгсин болн Иджл кбвн загсна салгудин кбдлмшчнр Яндгва-Мацг, Эртн, Хошуд болн Хальмг Базра нутгудин загсчнр, орс ахнр-тагн хамдан гарган бу-селмтэ, шин токтсн Советск республикан харсхар босцхав.

Кбдлмшч-крестьянск багчудин серлэ аныгнн бийсинн ах уурмудас хоцржасн уга. Гражданск дән болджас саамд революционн ухан-седклтэ багчуд Коммунистическ партин эргид улм-улмар багдрдж негдцхав.

Астраханск загсна заводмудин коммунистическ болн комсомольск комитетсин гардврар болн теднэ улмн ашднн Кбк тенгсин кбвггяр партин болн комсомольск түрүн ячейкс бүрдэгдв. Ингдж, 1920 джилнн эклцэр Яндгва Мацг, 1921 джилнн чилгчэр 1922 джилнн эклцэр Эртнн нутгудт комсомольск түрүн ячейкс бүрдэгдсн. Аадрхнэ пролетарск багчудин элчнр уурмуд П. Уткин, Е. Павловский нань чигн теднэ бүрдэгчнрнн байсн.

Гражданск даяна болн газардин ордудин багчудин дэврлг кеджасн аамшгтэ джилмудт шинэс бүрдцхасн комсомольск ячейкс Октябрин диилврмүл харсхин тблэ ноолд-джах партдан болн революционн олн-амтнд, байсн чидлән, хармил уга дбн-нбкд болсн. Контрреволюцла ноолдла кехин тблэ бүрдэжасн ЧОН-а отрядмүдт, мбртэ цергин аныгст комсомольцрин аргэта тоотсн орлсн.

ЧОН-а нег тним отрядт 1922—1923 джилмүдт Аадрхн балгснд нанла хамдан Эрлн-ев Бадм, Каменский М., Жигадло А., Бекмугаметов Я.,

Мукокуев У., Нармаев Очр церглцхав.

Коммунистическ партин дуудврар комсомольцнр продовольственн отрядт орлцад, медатирлэ хамдан загсна заводмуд, транспорт, нань чигн кергтэ тоотиг хәрү босцхав. Хальмг таньгчн хотуд, аамгуд болн нутгудт Советск йос батлдж делгрүлхд хальмгин комсомольцнр шунмггагяр орлцв, зарм газрмудт комсомольцнр баян газрин Советмүд токталгнэ гарлачнр болдж кбдлцхав.

Улгүрнэ, Эртн болн Яндгва Мацг нутгудт аамгин Советмүдин күцэгч комитетсин түрүн ахлачнрн комсомольцнр Наранов С., Бадмаев Доджа, Санджиев Х., Васькиев Б., Карсаев Богла кбдлдж байцхав.

Амт мухлалдж даджрдг улсла, баячудла ноолда кехин тблэ гаргсн, Коммунистическ партин революционн кергзуулдвр эргид батракуд болн угатырнн негдүлдг угатырнн комитетст (комбед), хбднн ККОВ-д комсомольцнрин нилчнк байсн.

Культурн, гегән-герлин болн экономическ збвин туск кбдлмш, комсомольцнр багчудин дунд делгрүлсн деерән цуг олн-амтн дунд чигн кедг байсн.

1920 джилнн эргид куукд булаггнла, камзол бмсггнэ бмнэс, күүкд улсиг мухлалгнэс сулдхкар комсомольцнр ик кбдлмш кедж йовсн. Тер цагин баядллэ ирлсн кев-янзар кбдлмш кегдгс байсн, улгүрнэ, куукднн комсомольск ячейкс гндж гардг, нань чигн кбдлмш кегдг билэ. 1923 джил бидн комсомольцнр Б. Гогаевин хотнд зу гар камзол цуглудж авч шатавдн. Иим уурмүд олн байсн.

Селәнэ эдл-ахуг социалистическ баядлар оньгдарулхин туск уулдврнн куцэхин тблэ

мини насна багчуд 1929—1930 джилмүдт ямаран эдлв омгтагяр Коммунистическ партдан дбн-нбкд болдж бргмджтэ-ггяр боссинь келхд уг күрхш. 1929 джил Хальмг таньгчд баячудин эдл-аху, мал-гер конфисковать кегдсн, терүнэ лару, делгү коллективизацар дамджулдж кулакудиг класс болдгнн уга кесн.

КПСС-н гардврар комсомольск организаце классов ноолдана залыл батрдж бссн. Тер учрар, селәнэ эдл-ахун коллективизацд комсомольцнр нууртнн йовсн. Хальмг таньгчн тенгс кбвн райодт мал бсклгнэ болн загсэ анылгнэ колхозмуд бүрдэхд комсомольцнр Алтхаев Т., Цеденов Т., Хэрайкиев У., Дорджиев У., Адучнев Б., Мизаков У., Мукаев З., Сангаджи-ев Д. нань чигн комсомольцнр шунмггагяр орлсн.

1930 джил — негдгч тавн джилнн түрүн джил болв. Негдгч тавн джилнн түрүн эклц болгч тракторн заводин тосхлт Сталинградт эклв. Эн тосхлтд однавдн гндж легд олн комсомольцнр эрлгг бгсн. Хальмг таньгчас олар комсомольцнр илгэх орм бгтн гндж бидн комсомолин ЦК с нехк збвтэ болувдн. Тосхлтд орхар седсн минггнн комсомольцнрас зуг 200 шаху күн илгэгдсн. Эднэ тоод йовцхасн: Цакиров Г., Алексеев Э., Манджиев Б., Бадмаев С., Дертыева Булгн болн нань чигн багчуд.

Амур гол деер Комсомольск балгэс тосхачнрн тоод Хальмгин багчудас Границына Л., Эрдннн О., Джевалдыков А. М. нань чигн багчуд оч кбдлсн.

Мана республикин багчуд Хальмг комсомолин тууджла таньлддж медклэ сән болх билэ гндж саннав.

С. Д. АЛЕКСЕЕВ, КПСС-н член.

ЗУРЛ Т: СССР-н болн Хальмг АССР-н Деел Советин депутат Э. А. Сангаев суньгачирла күүндвр кеджәнэ. Р. Астахован цоксн зург.

Селәнэ эдл-ахун ачлгнэ машидин кбдлмшин дигас

Хальмг „Сельхозтрансн“ кбдлмшчнр, инженерн-техническ кбдлчнр болн церглчнр эврәннн производственн зурагнн цагасн урд куцэхин тблэ социалистическ дбрдлэ делгрүлсн ашнн сән болдж гарв. 1958 джилнн 9 сарин эргид аца зблгнэ зураг тоннар тоолхла 137 процент күйав, тонн километрар болхла 107,2 процент күйав.

Элистинск автобаз (директорнн ур Н. Д. Алейников) 3-ч кварталнн зурагнн — тоннар тоолхла 139,7 процент; тонн километрар болхла 116,6 процент күйав. Дивенск автобаз (директорнн ур П. И. Сергеев) 3-ч кварталнн зурагнн тоннар тоолхла 130,8 процент, тонн километрар — 145,5 процент күйав. Никольск автобазин коллектив 9 сара зурагнн 127,4 процент күргдж

күйав. Болв, Еногаевск автобаз (директорнн ур Э. О. Насынов) Сарпинск автобаз (директорнн ур Н. Г. Имкин), 9 сара зурагнн зуг 80—98 процент күйадж. Эн автобазин коллективс зурагнн эс күйадг учрнн иим болджана: машидин күйцднн эс олзлсна болн олн машин эврэд, хамхрад зогссн учр деерас зурагнн күйасн уга.

Ода КПСС-н XXI-ч хурт болн октябрин 41-ч джилнн ббниг сән куцлмүдтггяр тосххин тблэ Хальмг „Сельхозтрансн“ коллектив шинэс дзалггяр авб. Тер дзалггвран узмдктггяр куцэхин кергт шофермүл күчн-чидлән болн эв-аргнн күйцднн олзлдж, эн джилнн зурагнн урдаснн куцахар шунджацхана.

Б. ДЖИРИНТЕЕВ.

Хальмг келн амтнэ тууджин туск материалмуд

Хальмг келн амтн эврәнн сән дурарн Арэсэд ордж бгснэ авн 350 джилнн ббн күцдэхэ учрар тууджин номин кандидат Н. В. Горбань болн философн номин кандидат Д. Д. Орлов, тууджин номин чиндлжлгнэ Хальмг институтин даалггврар Омск областнн государственн архивэс хальмг келн амтнэ тууджин туск документс хаяджанэ.

Омск областнн государственн архивд хадгылгддях документс XVIII—XIX зун джилнн эргнэ хальмг келн амтнэ туудж бичхд ик гндг үнтэ булгнн болдж гархнн. Зун гарин (хальмгин) хаана ори-нутгин туск ик үнтэ материалмуд үүнд баянэ. XVIII болн XIX зун джиллэ хальмг орс хойрин хоорнд баясн залгмджин тускар кесг документс герчлджалэ. Тер цагт ик гуулгэ кеджаснэ туск, Зунгарин (хальмгудин) гуулгачнр меджа деегүр баясн шивасар йовдж гуулгэ кедг баяснэ болн орсин купчнр газаднн ордудар йовдж гуулгэ кеджаснэ туск документс үүнд бас баянэ. XVIII зун джилнн 40-50 джилмүдлэ баясн орс урчудин туск кергзуулдврмүд чигн баянэ. Е. И. Пугачевин гардсн

крестгян улсин алдр даянд хальмгуд, орсин крестьянмүдта болн уулин кбдлмшчнртэ хамдан орлсна туск материал ик сенр болн номин ик үнтэ документ болдж тоолгдхнн. Хасгин феодалмүдт кел бэргдэл, тендэс Арэсэ ордж зулсн хальмгудин бгсн сурлгана тускар ик гндг материалмуд баянэ. XVIII зун джилмүдт хасгин орн-нутгт мухлалджасн улсин баядл эднэ сурлгнн йнр саянар медгднэ.

Хальмгин феодалмүд бийснн эврәннн хальмгудан мухлалдж, бийсиннн кбтчнн кедж батлхар седснэ тускар болн Сибириин батлгдсн (крепостной) хальмгудин тускар, тедн батлггнэ улмэггэс гархар седснэ тускар ик материал баянэ. Китдэс Сибириур зулдж ирсн хальмгудин бгсн сурлгнн туск сенр документс баянэ. Хальмг келн-амтн орсин орн-нутгт ордж бгхэр зуткснэ тускиг эн документ үзүлдж иткулджанэ.

Омск областнн Госархивин документс кевтан ик үнтэ материал, эн документст хальмгин тууджчнр ончта оньган бгч олзлх аргэ олх збвтэ.

Д. ОРЛОВ, философн наукин кандидат.

Комсомолин өөниг диилвртэ тослгн

ВЛКСМ-н 40 джилэ ббн болн гилжэх учрар, эн ббниг диилвртэ тосдж темдглхин тблэд, Яшалтинск района Соленовск селәнэ культурн болн гегән-герлин учрежденьс Ленинэ нертэ колхозин малин фермсин тблэ, комсомолин туургсн йовлмүд үзүлгч художественн стэнд кедж илгав. Эн ббниг темдглхин тблэ лозунгс, плакатс белдгв, дегтрин гаяхул бүрдэгдв.

Кезарькэс улдсн хуучна авьясла күн ягдж ноолда кедж йовхла ирлцүлдж, Тендряков бичсн „Не ко двору“ гндг повестар умшачнрин конференц кедгв. Энүнд комсомольцнр болн багчуд шунмггагяр орлв.

Селәнэ культурин Герт „Комсомольцнр оньдинлән нуүрт“ гндг тематическ аскн болснд, гражданск даяна джилмүдт, коллективизац болн индустриализац кедж йовх джилмүдт Алдр Тбрсннэ даянэ джилмүдт болн энүнэ хббтк джилмүдт комсомольцнрин орлсн эдлв йовдлмүдин тускиг Л. Точка Р., Нефелова, Ю. Сергиенко, Л. Пацакова кедж бгв.

Ипатовск уездкомин даалггврар, Яшалтинск районд ирдж, комсомольск ячейк бүрдэггял, терүнэ сеглэтрнн болдж кбдлсн тер цагин комсомолец Иван Трофимович Точка кедж бгв. Комсомольцнрин олн зүсн сурврт эн толрха хәрү бгв.

Ленинэ нертэ колхозин комсомольск-багчудин дбрвгч фермин коллектив комсомолин 40 джилэ ббниг күчкблснэ диилврар тосджана. Укр болгвнас 1325 литр үс саадж, зурагнн күйав. Джилчитл ядхдан 300 литр үс саадж авцханавдн гндж саальчнр бийсдән даалггвр авцхав.

Саальчнр художественн самодельностьгд орлцад, ду-бидасджацхана. Комсомолин 40 джилнн ббнд нәр-наад үзүлхәр беллвр кеджәнэ, эн белдврнн кбдлмшт, нег үлү шунмггагяр орлцдяхнн саальчнр М. Рыбалкина, К. Щащенко, М. Палиенко, Укрчнр Д. Чепель болн П. Галат.

И. БАЗЮК, Соленовск эклц парторганизацнн селэтр.

Аральск района загсна салгт

Казахск ССР-н Кызыл-Ординск областнн Аральск района Узун-Каирин загсна салгт кесг олн хальмгуд кбдлнэ.

Эн салгт кбдлдж йовх хальмг загсчнр Кбкән Сака, Саньгьджин Нимгр, Джанан Санька болн нань чигн кесг улс түрүн нуүрг йовдж, бдрин даалггвран 180-190 процент күрглж күйәнэ. Салгин кбдлмшчнр Сакан Ц., Нимгра Н., Манджин Н., Нимгра В. болн Дорджин А. ахта багчуд бас эднэс ард улдж йовхнн уга. Ода бдра зурагнн эн 200—210 процента күйәнэ. Эдн цуггар загсна салгас үнтэ мбрггяр ачлгдцхав.

Салгин ах тооч Нарна Ц. болн дарук тоочнн Сакан Улмдж хойр, 1958 джилэ то-дигән узмдктггяр болн цагланэ кедж бгснднн, Аральск загсна трестэс мбнвгнн мбрггяр ачлгдлэ, Кундлгнэ доскд нернн орцхав.

Хол хасгин орн-нутгт йовсн мана ахнр-дуунр олн кергин тблэ күчн-чидлән бгч, кбдлмшин улгүр үзүлдж йовцхана.

ЛАГАН Лндж.

Мал үвлзүүлгэнд белдвр Хар газрт

Эн джил Элст балгсна колхозмудин 158 мингын хон, терунасны 62,5 мингын эрт таврар хургьлх хөд Хар газрт үвлзхн. Тенд үвлзх хөдт 24195 тонн овсн кергтэ бэйснэс, эн джил 35175 тонн овс белджд авсн бэйснэ. Тенд үвлзх хөдт болн хургьлт огх 3955 тоннбуудя керглддженэ, тернх колхоз болгьар бээдг болв чигн, теругинь Хар газрт зблж күргдг ацана машид тату болсн учрар йир хашнгар кегдженэ. Энүг цаглань зблдж белх керг ах тбр гидж санхмн. Юнгад гихлэ, ода хаалгь сэн, цаарандан хур цасн орад хаалгь эвлрдж одхла ацана машид йовлж чадлго бээхн лавта. Теругинь медсн колхозин ахлачнр адгьлж, тингэлэн малд огх хот-хоолинь зблдж, эртэсн сэн белдвр тегкх збвтэ.

Хар газрт үвлзх хөдт 172 дулан хаша-хаацс керглдженэ, терунасны эндр куртл 160 хашас белн болдж, 12 хаша-хаацс одачн эклдж тосхад уга. Тер учрар балгсна колхозмудт дутджах 12 хашаг адгьлж эс келж дуусхла, 12 огар үвлин цагла газа, киитн шуургьнд хоргьдг газр уга болсн учрар зугад, гаруд харгьхн лавта. Тер тблад колхозмудин ахлачнр эн хамгиг эртэсн тоолж медх кергтэ.

Хар газрт үвлзжэх хөддиг усар тегкхн тблад 29 арте-

зианск, 49 шахтн хулгуд бэйснэ. Тенд үвлзх хөд усар кутцдан тегкддженэ. Зуг хөд услх онгьгиснх кугдань ясдж, дутджах онгьгиснх шинэс кедж белдхн.

Тенд үвлзжэх хөдчирт бээх гермуд бас кутц биш. Келхд, Хар газрт үвлзжэх хөдчирт 172 гер керглддженэ, терунасны бээхн 166 гер, 6 гер дутджана. Ит бээх гермудинь дулан цаг бээлт ясдж, дутджах гермудинь бэрдж бел кех кергтэ.

Хар газрт үвлзжэх хөдчирт гидж гуйр, болниг, хавст, давсн болн нань чигн куунд кергтэ хог-хол эргэсн белдженэ. Дакад шикр, тэмк, кенчр, шамин тосн нань чигн промышленн эд-тавр хулджд авх лавк бэйснэ. Болв, тер лавкдн хөдчирт кергтэ юмн уга. Тер учрар Хальмг потребсоюз Хар газрт бээх хөдчирг цуг альк нег хамгарнь кутцднх теткх збвтэ.

Черноземельск района культурин отдел Хар газрт үвлзжэх хөдчирт концерт болн кино таслвр уга үзүлх збвтэ.

Тегэд мал үвлзүүлгнэ белдврил кугднх кедж, тенд үвлзх хөддэн эрүл-дорул, тэргьн-цадхлнх, сээнар хургьлулдж, нег чигн гару угагьар асрдж гаргьхнн тблэ шуилгта кевэр ноолдцхамн.

А. МАТВЕЕВИЧ.

Модна дамшлтта урч

Юстинск района, „Северный“ совхозт модна урчар комсомолец ур Бембеев Нарн кблдженэ. Модар кех кблдмшиг эн комсомолец йилгьэн сээнар меднэ.

Урднх ур Бембеев Красноярск крайн Канск балгсна тосхлин управленд, модна нарн урчар кбллад, йир сэн дамшлт дэсв. Хальмг республикурн нүүдч ирн бийрн тосхлин кблдмшт шунмгьа-

гьар кблдв.

Ода ур Н. Бембеев тосхлин бригад толгьалад хойр отар хон баггх у, сарул хаша тосхлж дуусв. Тосхлтд кергтэ чолун, хулс, кирпич, модл тосхлин бригадин кучн чидлэр зблдж белднэ. Совхозин шунмгьа тосхач ур Н. Бембеев кблдмшчар дунд тоомсрта комсомолец болджана.

Н. БАДМАЕВ.

Вера ИНБЕР

„Баатрмудин орн-нутг“

Буурлтсн хуучн, кезэни кезэна цагин гүн хол урд, нерусн уга күмн түрүн болдж гулмт тосхла, терүн деернь гал усн хойр арэхн айсарн буслла. Терүна дарунь, хойрдад, нег амтн ирэд, деевр тосхла. Гурвдгчнь эрсинь хоршулла: дөрвдлжн, төгрг, өндр, маштг, чолун, шавр, хулсн, арсарин кесн — кен бийдэн таалтагьар бэрцхалэ. Дөрвдгчнь сээхрүлэд йилгьсн шат тосхла.

Тер мет, цагас цагур, дууна ардас дун, бөлгин хөөн бөлг бүрдэд, салу-салу түүк-тууджс тогтад, тегэд эдн хамг негдхларн, кесг зун джилэр тегшлгдсн, олт-амтнэ олтмгьа билгин сувсар делгүдэн чимгдсн, төрсн газринь шүүсэр цутхгдсн, сээни сэн, зөрмгин зоргтэ хамгнь бүүрлсн келнэ билгин дүнэгьсн сээхн бээшнх тосхгдна.

Хальмг кели улсин «Джаньгьр» гидг эпост тедү мет бээшнх үзүлгддж:

Шурар девсүр тавад,
Сувсар термлад...
Гарх талк бийинь

Гаджг шилэр оньглсн,
Орх талк бийинь
Усн шилэр оньглсн...

Эн өргэгьэн эзлгчнь Бумбин орна баатр ноин, күнхкү уха-та Джаньгьр боли терүг дагч: орн-нутгтан энхкр, күмни начн Арслнгийн арг Улан Хоньгьр. Күнхкэн Алтн Цеедж, догшн Хар Санл, күнд гарта начн Савр, орчлнгийн сээхн Миньян. баатр орна алдр дууч. «Джаньгьрин» арвн хойр бөлг эн олт боднугудин делкэд туургсн бээр бэрлдэнд, дниллт хамгт нерэдгддж...

Хальмгин газрт юнь болв чигн агьу ик өргн. делгү. Эн нутг о-шугьу, баг моддар, ни-ктрсн ургьмлар, өндр уулар эс теткддж. Хальмгин зөөрнь — энзах уга малин идг, Эннь:

Көк девэн өвсн,
Кийн булгин усн.
Нүднэ халэц баршго агьу-гьар дүүрэд, «Джаньгьрин» кесг орминь эзлсн, нер гарсн хальмг мөрд идшлнэ. Эзн баатр-тагьан дээнэ көлүр довтлсн, дээс көөгьад күндж йовх. эс

гидж эзэн көблгнэс авч гарч йовх — тийм мөрн баатр-дээч келлт болгьнд: «Барсин арста баатрт» чигн, «Давид Сасунскийд» чигн, «Манасд» чигн эрк биш бэйснэ. Васнецовин зургас манур келлтин гурвн баатрин мөрд халалднэ. Болв. «Джаньгьрт» бээхлэ адл орм альднх чигн мөрн эзлхш. «Джаньгьрт» мөриг наагьинь олдж, ик дуртагьар үзүлдж:

Алтан ханьгьан бийтэ гинэ,
Арслнгийн чееджтэ гинэ,
Бэрм эс күрх эрвэлгсн делтэ гинэ,
Хувнгийн цоргь чиктэ гинэ,
Хурдн шоньхрин нүдтэ гинэ.

Эврэннь баатр уначдан дигтэ тийм мөрн бас уул адл ик. Тер мөрнэ эмалин тускар эн:

Хар модн хавцста,
Бульнхьр мөнхн бүүргтэ
Дош алтн эмалиг
Дүүвр көк галзнд тохв.

Цаглш уга хол газрт ним мөрн галв салкнас хурдар күргнэ. Эн мөрн цагиг цагт тавхш, холиг холд тавхш. Терүнас даву — мөрн күүнэ кел меднэ, сүв-селвгьарн эзндэн доньган күргнэ. Эзн баатр Хоньгьран уйдад одвзго гигьад, ухата Оцл көкнь ним үг келнэ:

— Эркн арвн наамн насидан
Күн боли гидж гарад,

Ганц бара үзэд.
Харв гих му нер ягьнач?
Чамла адл күн уралан,
Дээнд орад үкв чигн,
Богд Джаньгьрин орнд
Дакад нег ийм көвүн
Гарна эс болгьнч!

Бөлгин түрүн нүүрин халхд бидн гунта, кенз Джаньгьринг үзджэнэвдн. Бичкн баатр, гунхн наста ончн көвүн «гурвн ик бээрин ам эвдсн», Арнэл зөөрдэрн хурдлулдж йовна. Дөн өргч насидан дөрвн ик бээрин ам эвддж, дөрднх ик шар маньгьс хаг номдан орулен. Эркн тавн настадан Джаньгьр, хальмг улсин дарнх хортн, аврлт уга догшн, алачмахч «такин тавн» шулм хааг кел бэрсн.

Джаньгьр джил ирвэс, насан темдгсн мет, тоогьинь күцэджд, дээни өслтэн икдкнэ.

Долатадан дордн долан орнг дорацулдж,
Дуута Джаньгьр нерэн дуудулсн.

Поэмд нань гурвн бичкн дээчир орлсна: Джаньгьрин бийинь көвүн, түүнэ нөкдмүдин көвүд: арг Улан Хоньгьрин көвүн, күнхкэн Алтн Цееджин көвүн. Доладгч бөлгнь «Хошун Улан, баатр Джилгьн, Аля Шоньхр гурвна бөлг» гидж шишлнх нерэдгднэ. Берк

күчэр теткдсн. юонас чигн эс аадг, гавшун, цагтан эв-мектэ, нархн дуута гурвн көвүн хортна газрт, «нарн гархин барун бийдк» орнд баатрин йовдл гаргьх биш, гертэн, отг-нутгтан бүдүчүдинь эс итксиг дилцхэнэ; тернь бас зөвэр ик диллвр.

Нег цагт Арслнгийн арг Улан Хоньгьр, хадмдан амрар күрхэр, Оцл көкэн хуухта даагь кегьад, бийнь нуста тархад тохрна. Болв тийм бийднх угата эмгн өвгн хойр ик дуртагьар көвүг хоргьлулна. Овгн хуухта даагьинь асрна, эмгн нуста тарха көвүг

Уул хар уурцдан орулад.
Кир-нугьудинь угьав...
Таалдж ханш уга
Тарха ходжгьр көвү кегьад авб.

Эдү мет зокьялмудар элвгэр орулдго бичкн күүкдин орлгьн бүкл поэмд хатугьинь джөөлрүллгьн болдж гарна.

Джаньгьрин нег чинртэ өвэрц темдгнь—чик ухата героймудтнх элдв сээхн голышг сэгэн-серл заягддж.

Альк чигн тууль-тууджин персонажмудла адл, «Джаньгьрин» баатрмуд агьу ик ургьцта: дош хар эмалинь саний, тедү мет «үүдн энэтэ код кивр (Чилгчнь 4-ч халхд).

Огьтргьу өөд нислгьн

Советск Союзт, деернь но хас суулгьсн геофизическ ракег кесг даклж күүлтэгьар гэвгдв. Тенд 110,212 болн 450 километр өблэн гаргьгдв. Ракет деер суулгьтж тавсн нохас догцднх амрсн хуврлт угагьар парашютар газр деер бууцхав.

Атмосферин хамгин деерк агьарт нисх агьрус белдлгьнэ агьу ик көдлмш кегдженэ институтин лабораторст дианостическ шин прибормуд, осциллографс, рентгеновск болн нань чигн аппаратс бэйснэ. Агьрусна кийгьэн авлгьиг, терүна цутцн цоклгьна хуврлтиг, цусна гуулгьиг прибормуд автоматическ бичдж авна. Нохас ниссн цагтан узх уутрмджиг центрифуг деер терүг суулгьджд сбрдж дасхна. Ракет

деер суугьад орчлнх эргх бичкн „космонавтс“ хайдг стэнд берк ик чинртэ. Тийм стэнд ракег агьарт ниссн цагт болх уутрмджд нохаг дасхна.

Космическ ракетин гермегическ кабин автоматическ көдлэд йовдг аппаратар агсгдсн. Нисджд йовх саамларн агьрусн бийэн ягьлж бэрдгиг шишлнх прибор-бичджд авна. тер ягьлж йовхиг кино цокдг аппарат цокджд авна. Астро навгсн кабинд йовх агьруснд болм кергтэ агьар хадгьлдг нарн системтэ аппарат кабинд тэвгдсн бэйснэ.

Беляк, Пестрий гилг хойр нохан 450 километр өблэн нисснэ ашд авгдсн кергтэ хамг ода институтд шиндждлгджд халалдженэ.

ЗУРГТ: (зун бийэснх, барун талагшан):

1. Дамк гилг ноха космосд хойрдал нисснэнь хөдн, терүг лабораторт шишлнх дианостическ прибор—олн цутцта осциллографд шинджджд халалдженэ. Эн прибор электрокардиограмм цокна, кийгьэн авлгьнд болн цусна гуулгд гарсн сольврилг бичнэ.
2. Дегд өблэн ниссн цагт ноха аамшиг уга йовхиг тегкдг скафандр.
3. Сбрдж узлгьнэ цуг дамшлт авад дуусснэнь хөдн, нохас нисхннх өмнхн кабин дотр ормдан ордж сууцхав. Нег цөн минут болад дөрвн көлтэ „астронзвтс“ агьарт хагджд гарад, космическ агьуд күрхмн.

Дегтрт дурта улс

— Ийн ямаран болвчн художественн дегтр бээхлэ нанд өгтк,— гидж А. Андронова, библиотечк комсомолк Пазухина Верад келв.

Сарпинск района „Гигант“ колхозин 6-ч фермин саальч Андронова Антонина, дегтр умшхдан йир дурта. Ганцхн эн джил олт-зүсн дөч гар дегтр эн умшв. Саальч Дорджи-ева Е., трактористгар Небельсин Н., Мутулов В., колхозникуд Хулхачиева М., Бадмаевз 3 болн нань чигн амтн

Аршань-Зелмень селэнэ библиотекэс дегтрмуд авч умшцхана.

Библиотекэс 264 колхозник, 25 герин эзн куукд кун, 90 сургьулч дегтр авч умшцхана. Олт-амтн дунд дегтрмуд тархалгьнд эн библиотекд сэн актив көдлнэ. Дегтрмуд тархалгьнд Сушаева Н., Пазухин В., Цымбалова Т., Санджиев А., сээнар орлцхана. Эдн библиотекэс художественн, полигическ, селэнэ эдл-

ахун дегтрмуд авад, олт-амтн дунд тархана.

Библиотект ирсн шин дегтрмудла олн умшачирг таньдулад, ямаран дегтр авч умшхиг В. Пазухина цээлгьлж келджд өгнэ. Ур Пазухина эврэннь активин доньгар „Ююна тблэ мана колхоз зүткдженэ“ „Советск Хальмгин цецкрт“, „Мана партин XXI-ч хургт—цуг мана улнхгтсн куч-көлсн“— гидг темтэ фотомонтажмуд өлгэтэ бэйснэ.

И. ЛИДЖИЕВ.

Брюссельд нарт делкән гәәхүл хаагдв

Октябрин 19-д сдбни брәл-лә, ик гилг фейерверк, нәр кегдәд, Бельгин туг болн гәәхүлд орлцен орн-нутгудин национальн тугмуд буулгьгд-ад, Брюссельд кегдсн Нарт делкән гәәхүл хаагдв. Гәәхүлин дундк площадь деер факел бәәнә, оln келн әмтсин болн орн-нутгудин эн авртә ик фестивалн зургьан сарин кдлмшин туршарт эн факел шатсмн.

Оln зүсн орн-нутгудин олн-әмтс хоорнд залгьлда бәрхд брюссельск гәәхүл ик гидг нилчән күргв. Гәәхүлд цуг бийн 48 орн-нутг орлцсмн, хоорндк залгьлдагьан батлхд газадин орн-нутгуд гәәхүлд олар орлцен учрар болн нарт делкән орн-нутгудас цугьара-гьасн гилтә гәәхүлд әмтн олар ирлгьн дөн тусан күргв. Гәәхүлд кдлсн цагла—апрелин 17-с авн октябрин 19 күртл 40 сай гар күн гәәхүлд ирв.

Нам западн барин герчлл-гьәр болв чигн, Советск павильон ирсн улсин гол оньгиг тусхалжав. Эн бәәшнъгин шил ора дорагьур 30 сай гар күн давдж гарв, эс гидж эн гәәхүлд ирсн улсин 75 процентн болв. СССР-н павильонд бәәх, тоолвран бичдг дегтр-

муд, хамгин олн зүсн келәр бичсн бргмдjtә макталин уг-мүдәр дурьн.

Гәәхүлин нарт делкән жури, советск экспонатст 532 ачлгь бгв, теднәс 82-нъ „Ик мбрә“. Советск повильонд буклдн гәәхүлин ах ачлгь-гьн—„Алти одн“ бгдв.

Брюссельд болсн Нарт делкән гәәхүлд Советск Союз тим динлвртә болсн, Бельгд гәәхүл болджах учрар кегдсн культурн болн спортивн уул-дврмүлт, конгрессмүлт болн конференцт советск улс бргәр орлцхд дөн болв. Эн цагин эргцд тенд нарт делкән 400 гар конгрессмүд болн конференцс кеглв.

Советск Союзин келн әмтн бдрмүд, гәәхүлд ирсн улст удан сангдх, терүнд ирлж орлсн, СССР-н Деуд Советин Президиумин Ахлач К. Е. Ворошиловиг Бельгд ик гидг байртгьгар, күндлдж тосцхав. СССР-н келн-әмтн болн, цуг Советск 15 Республикин келн-әмтсин бдрмүд келгьн—нарт делкән общественность Советск Союзар болн энүнә олн-әмтнә бәәдл-джиргьлар болн уулдврәр соньмслгьиг улм бргдүлв.

(ТАСС).

Дәәнә йосд дурндан бәәдгиг ФРГ-н олн әмтн бурушаджана

БЕРЛИН, (ТАСС). Западн Германиг дакнас зер-зевәр теклгьиг шулудулхин төлә дә-әнә йоснахн газрин участкас конфискац кеджәхин өмнәс западногерманск олн-әмтн улм

шунмгьагьгар бурушадж бо-сллджана.

АДН агентствин зәнъглгьяр болхла модн болн тәрән эзл-джәх 80 гектар газриг дәәнә кергин төлә авхар дәәнә йос-

нахн неклжәх учрар Штиршт-алт болн Штейнбах (Гессен) община олн-әмтн бурушулгч хургуд болцхав. Община элч-ир эн неквриг куцал уга Гес-сенә газрин дотр дундин керг-уулин министр бурушагч резолюц илгәв.

АДН-н агентствин зәнъглг-гьяр болхла НАТО-н цергән сургьх зуран төлә ФРГ-н хар-слтин министерств 500 гектар ургьц сәәнәр ургьдг газр ко-нфисковать кехәр бәәхин өм-нәс Липпе-Детмольд райодин олн әмтн негндән күрч буру-шалгьн тер зурагьинь эвдв.

Болгарт күч-көлсчнрин кооперативс икдүллгьн

СОФИЯ, (ТАСС). Орн-нутгт күч-көлснә кооперативн зем-ледельческ эдл-ахусиг икдүл-хин төлә кегч джисән, теднә члед дунд бргәр делгдрж йовна.

Бәәх дамшлтиг болн диил-вриг олзлад, кооперативс ик-дүллгьяр зөвәр диилвр бәрг-дв, бички-бички эдл-ахус нег-дүлдж икдүллгьәнә, энүгән тедн,—гурвдгч тавн джилин суулар-селәнә эдл-ахун про-дукц гаргьлгьиг, 1957 джи-линлә дүнъгцүлхд, кирхд 35 процент икдүлхмн гидж Болгарин коммунистическ па-ртин VII хургин тәвсн төриг куцәхәр седжәнә.

Селәнә эдл-ахунь кевтән кооперировать кегдсн Плов-дивск округд, 239 кооперати-вәс негдүләд 56 ик-ик коопе-ратив бурдәгдсн бәәнә. Кола-ровгадск округт 281 эдл-аху-гьас—93. Варненск округт 207 эдл ахугьас—78 кооператив бурдәгдв.

Вера ИНБЕР

„Баатрмудин орн-нутг“

(Чилгчнь).

«саадг.» нань чигн кесг тийм темдгүд уханд орна. Нань нег ин ончта үлгүр харгьна: дог-шн Хар Санл, күлгнь муурад хнисхлә,

Буурлан үүрәд.
Уулин ора деер гарв.
Болв, тийм болсн бийн

«Джаньгьрин» баатрмуд — мел ганцхн овалгьата гольгьр бульчнъгуд биш. Мел ганцхн хәәв балт бәрдг гар биш, мел ганцхн дөрә дөрәлдг көл биш. Юмна түрүн эдн-хурц ухата, хол тоолврта олмгәа, ямаран-чи кецү йовдлас гетлдг, хурц-хурдн улс. Иим олн зүсн чинр төгс күн — Гомерин Улисс.

«Джаньгьрт» модьрун хар чидл магтсн сам угагьинь со-ньмсдж темдглхмн. «Джань-гьрин баатр, газрт эс багтсн то-томдж уга дәәсән зоргьарн, гавшуарн. мекәр диилнә», — гидж эврәнн келн улсан нә-рәр меддг Ока Иванович Горо-довиков «Джаньгьрт» бичсн нүр үгдән бичдж.

Эн олн зүсн темдгүдәс цуг-

тагьасн ьнтән — оlnа зб-винь медлгьн. Арвн хойрдгч—товчлгч — бөлгт маньгьс цер-гиг Джаньгьрин церг динлеиг үзүлдж:

Сән муугьинь йилгьн чавчад,
Саадг талкинь хумн чавчад,
Алдгинь алдж йовна.
Аврдгинь аврдж йовна.

«Муугьинь», эндән келхд,
«мухлалгддгинь» йилгьад үл-дәгьад, «сәәнинь» чавчдгань,
эн тийм хәләцән келн әмтсин эпос, тер дотр хальмг эпос нег ним өвәри шиндjtән ил:

Күүкд улсин образмудт онь-ган өгх санан бас ургьна. Эдн легд кү авлм сәәхн ширмүдәр зурата.

Баатрин
Өмнәсн —
Дерәнъгин дөрвн хургьта,
Денджр-менджр бәәдлтә.
Арслнъгин арсн уутан
Эм деерән үүргсн,
Нарн-сар болгсн
Сәәхн арагьн күүкн
Харгьад менд сурв.

«Джаньгьрт» орсн күүкд ул-ст залу-зормгнь зүркн туссн

иньгләрн зергддж йовх седкл-лә кезә чигн ницнә. Арагнь сәәхн күүкн орчлнъгин сәәхн Миньянла зерглад, дәәснлә бәәр бәрдәд йовна. Зуг бәәр диилврин ашар хөвтә кевәр төгсхн медгдхлә. дәәч күүкн хувлв.

Минъян —
Дотак түмн нәәми миньгьн

каадн
Чавчлдж йовсн күүкән үзәд.
Гурвн миньгьн күүни ора деегүр

Гатцдн гәрәдәд.
Алти шаргьин төрд мөнъгн
Көвчг деер тусв.
Күүкн шар цоохр альчур бо-лад,

Белкүсндн хавчгдәд гарв.
«Джаньгьр», кедү туулин иштә болвчн, үниә үндстә.
«Джаньгьрт» цугьар күн өвр-мн хувлгьатә, дөгджәтә, юн болв чигн агьу ик кемджәтә, болвчн эднә унъ-үндсндн үнн йосн йовдлмудас иштән ил.
«Джаньгьрин» олн зүсн йовдл күцгч Бумбин орн — «алти ца-гин» түүкин газрин улс:

Укл уга мөнъкин орта,
Увл уга зунн орта,
Урглджд дживхлнътә
Баатр Бумбин орта.
Болв эн ор хәәгч күцл-санан

Өдгә цагин хальмг түүкин тускар

(Чилгчнь. Эклчнь урдк номерт).

Негдвәр болхла, советин йосн батрад хөрн джил болсн хөбн өнчн күүкн ягьад тийм хәләмдж уга бол-джахн, күүкнә зовлигьинь олн юнъ-гад эс үзджәхинь, бәәрн газрин Со-ветин көдлчнр тер Шаккаг ямаран учрар эс хөрджәхн меддхш. Булгь-на бәәдлин тускар автор иигдж келдж: «Деерн ьмедг хувцна тускар келәд керг уга. Салврха, то уга ха-ласта күлт — үвлин халх. «Бийн болхла» — Шаккан мухла, Шаккан уурин зөг. Мухла писн үг орсар раб гидж орчулднә. Булгьн — Шаккан мухла (рабыня). Эниь ил. Сургьулъ уга, харнъгьу Булгьн Шаккан мух-лалгьнд даргдәд, тахшдг одсн, энү-нәсн талдан бәәдл-джиргьл хәәдч чигн бәәхш, Шакка угагьар, сулдан, эврәнн сансар бәәгьад, олн джир-гьлд багтдж болдгинь медджәхш. Иигәд, ганцарн эджго арлд бәәх Робинзон метәр өсәд, арвн дола күр-пә. Юн чигн хаджгьр йовдлг юмна түрүн болдж үзәд, хурц нүдтә, серл-тә-седвәртә селәнә комсомол альд бәәсн болхв? — гидж бас сурдж болхмн. Өлзәт күүкнә нег цббкн бү-лән үг кенә нерн деерәс келгдджәхн бас меддхш. «Бичә, Булгьн, юмнәс ә, бидн чини үүрмүдвдн, чамаг эврәнн зергләнд авхар седжәнәв-

дн» гидж келсн үгин утхн меддхш. Кенә зергләмб? Өлзәт комсомолин во-жак гихлә, дегд тоомер, тогтур угг күүкн, терүнд комсомол даалгьвр өгч гидж бас иткдж болшго.

Иим хәләмдж угагьар өсәд, арвн дола күрхлән Булгьнас бидн сал-навдн. Даки хойр джил өнъгрснә хөбн харгьхлә; Булгьн колхозин көдлмшт орлцдг болдж, болв Шакка кезәнък кевтән цокад, хувцинь шуу-лад, амидан орсар му келәд йовна. Эн Булгьна арвн йистә цагинь.

Негд ләкдж «би багьчудла хам-дан өвснә бригадт гарч бәәнәв» — гидж келснәс көлтә Шакка гемтнә. Тегәд Булгьн гертән үлднә.

Булгьн өмн герә көвүндән дурга, энъкр сән эк чигн болдж чадхмн, залудан сән килмдjtә герин эзн чигн болдж чадхмн. Зуг Булгьна сән седклиг серл-сегәнә сургьмджин аш гидж болшго. Булгьн бийән дегд хөвдән даалгьсн, кишг-хөвинн, джиргьлинн төлә нолддч чаддго, нирвана зокалар бәәдг күн.

Булгьна өсәдт ик олн дөнъ, сур-гьмдж кергтә, эс гидж үүрмүдәсн икәр хоцревдан, харнъгьу кевтән үлдхмн (болв, әрә бичдг дасн тоочин курет орхар бәәнә!). Булгьна өсәдтиг учринь олдж эс үзүлхлә, иткә тат болм бәәдлтә.

НИЧГӘ Төлә.

Мана көдлмшчнрин болн селәнә корреспондентирин, олн тиражта болн эрсин газетсин редактормудин оныгт тәвгдджәх төр

Нидн джиләс авн «Правда» газе-тин редакц «Көдлмшч-крестьяна корреспондент» гидг, сар болгьн гар-дг журнал гаргьлгьан шинәс эклв. Эн журналд рабселькорин джисәнә дамшлт тархагднә, эн джисәнә бдр-бүрин көдлмшләнә залгьлдата төр-мүд хагьлгднә, рабселькормудиг, олн тиражта болн эрсин газетсин көдл-чнриг соньмсулгч төрмүдәр, тасрл-тан угагьар цәәлгьвр өггднә.

Мана газетин көдлмшч болн селә-

нә корреспондентриг, олн тиражта болн райодин газетсин көдлчнриг 1959 джилд «Көдлмшч-крестьяна корреспондент» журналд бичдгдн гидж селвг өгчәнәвдн.

Журналд бичдгдгьнд бәрмтг уга. Көдлджәх газртан чигн, альд болв чигн залгьлдана отделмүдәр эн жур-нализ бичдж авч болджана.

Эн журнал Тана көдлмштти дөнъ болх.

мел өнъгрсн цагур темцхш. Өдгә цагин келәр келхлә; эн орна улс булагч да өсххш. әм-тнь болхла — төрсн газринн көрнъ байджахар болн цецгәр-гсн күүкдтән байрлдж. дән-дә-джг уга, күч-көлсчнрин гүдждр-нә. Олн әмтн. селм авч босхларн. «газрт эс багтм» хортна дә-врлт сөргхәр босна.

Эн күчтә «баатр Бумбин орн» хальмгин газрас ик холд бәәдг мөн. Болв тер орн совет-ин күн болгьнд өбрхн. Күн болгьн тенд бүүрлсн бәәнә, түүнә төлә көдлнә, түүнә делг-рлтин, амгьулнъгин төлә болн эврәнн хөвин төлә ноолданд, эдин болн серлин көрнъг бел-дәд, «Джаньгьрт» орсн магта-лар чимгдсн мөрнә бийн күц-гдшгогьар газрас өбдән өрггдсн бәәнә. «Джаньгьрт» орлцен мөрнә тускар.

Тооснасн үргн гүүгьад.
Тоормасн джигшн гүүгьад,
Дел-сүүләсн —
Ятгь-хуурин дун гарад;
Деерн гарсн тоосн
Огьтргьуд күрәд цоонград гидж келгднә.

1940 джиләс. 500 джилә өөнн күиснәс нааран «Джань-гьр» шинрүлдж барлгдәд уга. «Джаньгьрин» шинхн барлгд-

сн гарцинь хойр нүр үгәр даху-лгддж: Ока Иванович Городо-виковин деер келгдсн нүр үгәр болн «Джаньгьрин» туск урн шиндллгьнә туск кесг сонъс-хвр манд өгчәх профессор Б. К. Пашковин нүр үгәр. Нүр үгмү-дәс талдан, эн дегрт берк сән көдлмшн бас нег «баатрин динлмдж» болсн Липкин Сем-нә хөйт үг бидн оlnавдн.

Ик урн В. А. Фаворскийн сиит сәәхн зургудар кеерүлгд-сн, урлыг литературин шанъ-гьа кевләр (дегтр гаргьачар) нәәгьинь олдж барлгдсн «Джаньгьрин» шин гарц—ма-на умшачнрин байрин ик хү-рм. Журналд нерәдсн баахн статьяд «Джаньгьрин» цуг урн сәәхнинн тоолдж келдч болшго. Күзүнд зүүдг зәнъгә-тә сувсдас нег цббкин ьзүлх-лә, бүкл зәнъгә үзүлв гидж сандж болшго. Хальмг улсин келнә билгин алдр поэмиг бүк-лдн умшсн күн тегәд оч түүнә аацагьинн энъгдн авх.

Орчулсн: НИЧГӘ Тол

(1958 джилин сентябрь сарин № 9 «Дружба народов» журналас).

Редантор Д. М. МУКЕБЕНОВ.